

AKADÉMIA KLASICKEJ EKONÓMIE 2015

Riešenie bezpečnostných otázok vo vzťahu k myšlienkam klasickej ekonómie

A. Bezpečnostná situácia a zlyhávanie preferovaných nástrojov

Tvár sveta sa mení rýchlo a nečakane. To, čo sme ešte donedávna pokladali za stabilné, sa otriasa v základoch. Už to nie sú len ekonomické istoty dané čoraz zreteľnejšími nerovnováhami globálneho finančného systému; ohrozené začínajú byť aj základné práva obyvateľov na život. Ešte pred tromi rokmi sa vojnový konflikt v krajinách Európskej únie pokladal za nemožný. Od roku 2014 je už Európa doslova obkolesená plameňom vojny, v roku 2015 sa bojové scény začali objavovať aj na jej vlastnom území.

Mapa 1: Zaregistrované ozbrojené konflikty v krajinách sveta v roku 2014

Zdroj: Uppsala Conflict Data Program (Date of retrieval: 2015/11) UCDP Conflict Encyclopedia: www.ucdp.uu.se/database, Uppsala University.

Poznámka: Ako kritérium bolo použité minimálne 25 zabíjaných v boji v štátnych alebo neštátnych vojnách/konfliktoch v roku 2014.

Spôsob, akým vlády jednotlivých krajín reagujú na krízové javy, odráža zúfalé snahy o udržanie predkrízového stavu. Takmer vždy ide o nesytemové opatrenia „hasenia požiarov“, ktoré problémy len odsúvajú a nerovnováhu prehľbujú. V ekonomickej oblasti sú to napríklad kvantitatívne uvoľňovanie centrálnej banky, snahy o záchranu nezodpovedných vlád a bánk či „šrotovné“ mechanizmy motivujúce nezmyselné míňanie úspor v čase kríz – teda pomerne dobre známe a zmapované nesytemové opatrenia, ktorými sa preto nebudeme podrobnejšie zaoberať. Za oveľa vážnejšiu považujeme skutočnosť, že podobné chyby vlád možno sledovať aj v oblasti riešenia **bezpečnostných kríz**.

Od tragických udalostí po útoku na Svetové obchodné centrum v septembri 2001 sa zintenzívnilo úsilie vlády USA „bojovať proti terorizmu“ spôsobom nátlaku na vlády cudzích krajín, ktoré označili ako podporovateľov terorizmu. Boli pri tom používané všetky dostupné prostriedky, vrátane vojenskej invázie alebo vyzbrojovania a cvičenia miestnych skupín snažiacich sa o ozbrojené prevzatie moci.

Vyhrážkou „*Kto nie je s nami, je proti nám*“ sa zároveň malo docieľať, aby podobný postoj uplatňovali aj ostatné krajiny sveta. Niektorými členmi NATO je uplatňovaný dodnes, a to i napriek neúčinnosti proti terorizmu ako takému. Neraz sa ukázalo, ako pôvodne podporované skupiny rebelov prešli na stranu teroristov. Výhrady je potrebné zaujať aj k existujúcim praktikám bombardovania objektov na základe poskytnutých informácií spravodajských služieb. Z pohľadu liberálnych ekonómov tým dochádza k hrubému porušovaniu najzákladnejších „pravidiel hry“ a práv: ničenie životov a majetku iných. Pretože piloti bombardérov nemôžu vidieť, akí ľudia sa tam práve nachádzajú, plnia sa stránky novín zmienkami o mŕtvych civilistoch, zbombardovaných nemocniciach, konvojoch s utečencami, svadbách a pod. Nemusíme spomínať ani možnosť zlyhania ľudského faktora v spravodajských službách alebo dokonca úmyselné podsúvanie falošných informácií zo zisťovacích dôvodov. Nikto nemôže namietiť proti skutočnosti, že z pohľadu miestnych obyvateľov, na ktorých obydlia alebo pracoviská bomby padajú, ide o rovnakú situáciu, akú nazývame teroristickým činom, v oboch prípadoch ide o vynucovanie záujmov cudzincov hrubou mocou s vražednými účinkami. Niektorí by mohli namietť, že sa pri podobných útokoch používa najpresnejšia technika, ktorá má vylúčiť smrť civilistov, zatiaľ čo u teroristov je civilné obyvateľstvo primárnym cieľom. Skúsme však pri našom uvažovaní zohľadniť neporovnateľne väčší rozsah zhadzovaných bômb „proti terorizmu“, spomínané riziko omylov, alebo sa aspoň pokúsme porovnať počty mŕtvych civilistov v dôsledku teroristických útokov a tých, čo prišli o život následkom „neteroristických“ bômb. Ak však chceme byť dôslední, musíme do počtov škôd zaradiť aj obeť civilných vojen a rozpútaného násillia, ktoré mohli vzniknúť len následkom politickej destabilizácie vyvolanej „neteroristickými“ vojenskými zásahmi. Musíme žiaľ konštatovať, že sme svedkami tragikomického deja, keď práve tí, čo najviac volajú proti terorizmu, sa *de facto* stávajú jeho najväčšími šíriteľmi, následkom čoho sa bezpečnostná situácia v celom svete výrazne zhoršuje.

Súčasná veľmoc teda zlyháva pri riešení všetkých vážnych krízových stavov, nielen čisto ekonomických. Možno tu sledovať dej, ktorý ľudová múdrosť obrazne zachytila v rozprávkach: boj s viachlavým drakom, ktorému pri pokuse o odťatie jednej hlavy ihneď narastú ďalšie. Ekonomickú a finančnú krízu možno prirovnať k jednej hlave draka, a tú, ktorá vyrástla, ku kríze dlhovej. Terorizmus je ďalšou hlavou, ktorá sa na nás dvíha a pri pozornejšom pohľade by sme mohli vidieť ďalšie a ďalšie. Je to obrovský drak, na boj s hlavami ktorého sa vynakladajú veľké prostriedky. Aby sme mohli zvíťaziť, je potrebné zasiahnuť srdce, ktoré vyživuje všetky hlavy - rôzne viditeľné prejavy spomínaného spoločného, na prvý pohľad neviditeľného zdroja. Vo väčšine prípadov sa však o to nikto nepokúša.

B. Možnosti riešenia

Pozrime sa teraz na problém z hľadiska uvažovania klasických ekonómov a pokúsme sa nájsť účinný liek.

1. Posilnenie „voľnej konkurencie“ v zahraničnej politike prostredníctvom neutrality

Vzhľadom na chýbajúce informácie a nedokonalé schopnosti jednotlivcov preferujú klasickí ekonómovia vtiahnutie veľkého množstva subjektov do rozhodovacieho procesu vo forme voľnej súťaže. Nie je podľa nich dobré, keď má jeden vládca neobmedzenú moc nad obyvateľmi. Neobmedzenému diktátorovi sa navyše môže ľahko stať, že sa nechá „zaslepiť mocou“.

Spomínané je možné aplikovať aj na úroveň jednotlivých štátov. Pri hľadaní postojov v oblasti hospodárskej a zahraničnej politiky (v postojoch riešenia dlhovej krízy, globálnej hospodárskej krízy, v boji proti terorizmu, utečencom a pod.) možno sledovať **tlak na jednotný postup krajín „západného sveta. Ak by však aj v oblasti zaujímania postojov na dôležité otázky bola národným štátom ponechaná voľnosť, pri ktorej by krajiny mohli vkladať do postojov to najlepšie, čo im ich skúsenosti, historické a kultúrne danosti umožňujú, minimálne by mohol vzniknúť priestor na väčšiu a menej jednostrannú diskusiu ako je tomu dnes.**

Obzvlášť priaznivo by tu mohli pôsobiť malé krajiny. Pre ich obmedzené vojenské kapacity majú veľký záujem na zachovaní stability a mieru v okolitých krajinách a sú tiež menej náchylné na riziko „zaslepenia mocou“. **Podobne ako obyvatelia „strážia“ rozhodnutia svojich vlád, aj malé krajiny by mohli byť účinným „strážcom“ jednostranných mocensky orientovaných rozhodnutí svetových mocností.**

Čo sa však deje v praxi? Malé krajiny sa zväčša len pridávajú na stranu jednej alebo druhej veľmoci, čo naštrbuje vyššie spomínaný mechanizmus blízky voľnej konkurencii. Ani naša krajina v tom nie je výnimkou. Za bývalého režimu bolo jej územie (spolu s ďalšími podobnými krajinami) pričlenené do Varšavskej zmluvy, aby okrem iného plnilo úlohu „*nárazníkového pásma, hrádze proti prípadnému útoku Západu na ZZSR*¹. Inak povedané, Stalinov plán bol odraziť prípadný útok krajín NATO masívnou protiofenzívou aj na našom území, na ktorom preto rozmiestnil svoje vojská. Situácia sa nezmenila ani po rozpade Varšavskej zmluvy. V očakávaní záruk ekonomickej prosperity a bezpečnosti sa naše úsilie ihneď začalo orientovať na začlenenie sa k pôvodným nepriateľom. Vrcholom ekonomickej integrácie sa stal vstup do EMU, bezpečnostnej zase vstup do NATO.

Nie je cieľom v tejto chvíli zhodnocovať, či integráciou do EÚ došlo alebo nedošlo k naplneniu ekonomických cieľov. Zamerajme sa na napĺňanie *bezpečnostných cieľov* po vstupe do NATO. Čím bližšie sa problematikou zaujímate, tým istejšie je možné tvrdiť, že **vstup do aliancie znamenal zhoršenie bezpečnostnej situácie nielen u nás, ale aj u ostatných členov.** Uvedme len niekoľko z viacerých argumentov:

¹Zdroj: Miroslav Mašek: „Stalin kontra NATO“, In: Válka Revue, máj 2015, str. 6

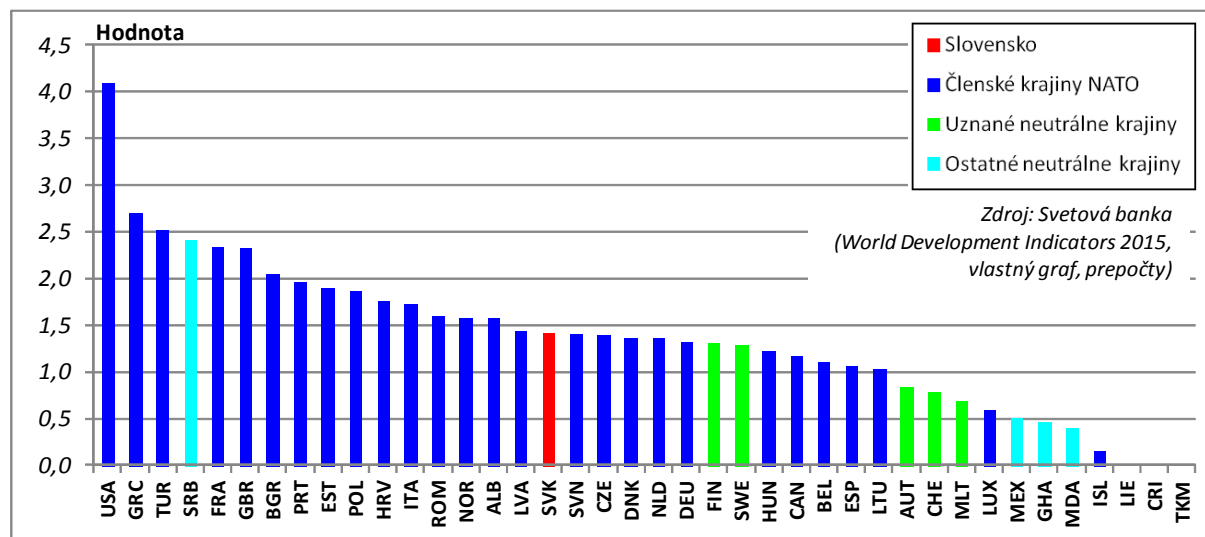
- Vstupom do NATO sme si získali mnohých nepriateľov. Začali sme sa tiež spolupodieľať na chybných rozhodnutiach popisovaných na začiatku tejto eseje. Prebrali sme agresívne vojenské doktríny, ktoré nie sú nášmu národu blízke, výsledkom čoho je strata dôvery v armádu, frustrácia, polarizácia spoločnosti, podpora pravicového extrémizmu a pod..
- Rovnako ako v časoch „studenej vojny“, aj dnes sme sa ocitli na „frontovej línii“ „nepriateľského bloku“, čomu nasvedčujú aj zmienky o plánovanom príchode prvých vojakov aliancie do našej krajiny.
- Najviac citeľným dôsledkom členstva sa stal **psychologický pocit bezpečia**. Aj preto boli naše investície do vlastnej obranyschopnosti minimálne. Dlhé obdobie sme odkladali proces modernizácie, dramatickým spôsobom sme znižovali stavy vojakov a techniky. Existujúce investície boli zamerané najmä na úzko špecializované operatívne schopnosti malých kontingentov v zahraničí. Nedarí sa nám naplniť plánované stavy vojakov, a u tých, čo sa podarí najať, prevláda žoldniersky prístup namiesto vlasteneckého, bez prepojenia na morálku. Dnešných len cca 13 000 vojakov profesionálnej armády SR sa ťažko môže postaviť na účinnú obranu územia štátu.
- Na Pražskom európskom samite 12-13.11.2015 bolo poukazované na skutočnosť, že bez prítomnosti armády USA nie sú schopné čeliť súčasným bezpečnostným rizikám ani armády ostatných európskych členov NATO. Zrejme aj tam prevláda podobný „pocit bezpečia“, následkom ktorého si takmer nikto z nich neplní členský záväzok venovať aspoň 2% HDP na obranu (graf 1). **Severoatlantická aliancia zvyšuje závislosť európskych krajín na politike USA**, čo výrazne naštrbuje princíp „voľnej konkurencie“.
- História poukazuje na zlyhávanie vojenských paktov v prípade rizika vážnejšieho konfliktu (napadnutie ČSSR vlastnými spojencami, Mníchovská dohoda, nečinnosť spojencov Poľska po napadnutí Hitlerom a pod). NATO nie je funkčné ani v prípade napadnutia iným členom NATO (skúsenosť s vojnou Turecka a Grécka na Cypre).
- Zmluva o NATO negarantuje pomoc v prípade útoku. Článok 5 hovorí síce o tom, že útok na jedného člena sa považuje za útok na všetkých, avšak ďalej ukladá povinnosť poskytnúť len takú pomoc, akú krajina sama pokladá za potrebnú².

2Article 5

The Parties agree that an armed attack against one or more of them in Europe or North America shall be considered an attack against them all and consequently they agree that, if such an armed attack occurs, each of them, in exercise of the right of individual or collective self-defence recognised by Article 51 of the Charter of the United Nations, will assist the Party or Parties so attacked by taking forthwith, individually and in concert with the other Parties, such action as it deems necessary, including the use of armed force, to restore and maintain the security of the North Atlantic area.

Any such armed attack and all measures taken as a result thereof shall immediately be reported to the Security Council. Such measures shall be terminated when the Security Council has taken the measures necessary to restore and maintain international peace and security (The North Atlantic Treaty, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm)

Graf 4: Priemerné výdavky na obranu v krajinách NATO a v neutrálnych krajinách v rokoch 2003-2013, podiel na HDP

Existuje aj iný spôsob, akým si malé krajiny dokážu zabezpečiť bezpečnosť – **vyhlásenie trvalej neutrality**. Každý štát, kto neutralitu uzná, tým zároveň garantuje aj jej ochranu. **Neutralita je okolitými krajinami vo všeobecnosti vítaná, pretože zvyšuje ich vlastnú bezpečnosť**. Nejde pritom len o záruku nenapadnutia zo strany samotného neutrála: výslovnou povinnosťou neutrálnych krajín je na svojom území neumožniť vstup cudzích vojsk alebo rozmiestnenie ich zbraní.

Inštitút neutrality je navrhnutý tak, aby zabráňoval konfliktom. Aj preto je ďalšou povinnosťou každej neutrálnej krajiny aktívne pôsobiť na urovnávanie existujúcich sporov. To tiež znamená hľadať nezávislé riešenia medzinárodných kríz. **Čím viac by vo svete pôsobilo neutrálnych krajín, tým viac by mohol byť uplatňovaný vyššie načrtnutý mechanizmus blízky „voľnej konkurencii“ na úrovni krajín.**

Zvláštnosťou je, že neutralita nie je preferovaná v našej krajine, hoci sa aj s takouto alternatívou počas vzniku SR spočiatku uvažovalo. Ako jeden z hlavných oficiálnych argumentov v jej neprospech sa uvádzajú „vysoké náklady“ s poukazom na obranné výdavky neutrálnych krajín (najmä Švajčiarska), ktoré v prepočte na HDP údajne prevyšujú väčšinu členských krajín NATO. Ako však ukazuje graf 1, práve opak je pravdou, a to i napriek vysokej obranyschopnosti a samostatnosti niektorých neutrálnych krajín.

2. Návrh zefektívnenia systému obrany

Liberálni ekonómovia preferujú minimalistický pohľad na právomoci vlád. Sú medzi nimi aj takí, čo obhajujú „secesiu“, teda aj akési živelné či voľné riešenie bezpečnostných otázok vlastnými obyvateľmi, argumentujúc, že takýmto spôsobom by sa najlepšie dosiahol spontánny poriadok. Bez

toho, aby sme sa stotožnili s podobnými myšlienkami, musíme konštatovať, že aj takéto riešenia majú v sebe určité výhody. V roku 1908, keď ešte vo svete bolo možné nájsť viacero príkladov „spontánneho“ riešenia sporov, jeden nemecký cestovateľ napísal:

(...) „A bude toho ešte více, až přijedeme do vnitrozemí kde platí pěstní právo. To má také své klady. Můžete tak každému darebákovi, se kterým se setkáte, strhnout masku z obličeje a říci mu plnou pravdu, aniž byste se musel obávat, že vás pro to bude žalovat a že přes jeho špatnost bude ještě právo na jeho straně, jenom proto, že našel cestu, jak obejít zákon. Neměl by být postaven na první místo mezi darebáky a být co nejtvrději potrestán právě ten, kdo umí obcházet zákony?

Byl jsem svědkem toho, jak jeden muž, který v očích všech, kteří ho znali, platil za podvodníka, jehož veškeré myšlení a snažení bylo zaměřeno jenom na ošizení a poškození bližních, který rafinovaným jednáním uvrhl stovky rodin do nesmírného utrpení a který přesto vedl zcela pohodlný, nerušený život a byl také nemálo na svoje chytráctví domýšlivý, čímž se při každé příležitosti chlubil.

Pojďte k hrdým, svobodným Arabům, k obávaným Kurdům nebo k nějakému jinému národnímu kmeni, který ještě není narušen kulturou, a uvidíte, že lidé jako ten, jehož jsem výše popsal, by tam brzy obdrželi svoji spravedlivou odměnu.“

(Ernst Bernhardt: „Mezi cizími národy“)

V súčasných podmienkach je možné navrhnuť účinný a efektívny obranný systém, v ktorom by sa aspoň do istej miery objavili niektoré z princípov preferovaných liberálnymi ekonómami. Spočíva v **prirodzenom zapojení miestneho obyvateľstva do ochrany vlastných domovov, rodín a majetku**, čo sa zvykne označovať systémom domobrany. Vo vyspelých krajinách je systém domobrany známy najmä vo Švajčiarsku, v určitých obmenách funguje aj v ďalších krajinách, ako napríklad USA (National Guards). U nás sú na princípe zapojenia civilného obyvateľstva do ochrany majetku založené už len dobrovoľné hasičské zbory. V 90tych rokoch sme sa pokúsili začať budovať domobranu na základe nórskeho modelu. Hlavné výhody systémov „domobrany“ sú nasledujúce:

- vysoká motivácia pre mladých mužov (nie sú zapájaní do útokov proti iným, nie sú odtrhnutí od domova, posilňujú si fyzickú kondíciu, taktické zručnosti, strelbu a pod.)
- zohľadnenie trendov súčasného spôsobu boja, v ktorých prevládajú finančne nákladné superpresné zbrane. Tie sú však prakticky nepoužiteľné proti rozptýlenej domobrane vo svojich domovoch, čo je dané najmä ich vysokou cenou.
- Moderné technológie sa dajú využiť aj pre ručné zbrane domobrancov. Jedna takáto zbraň dokáže ľahko zničiť finančne mnohonásobne nákladnejšie mechanizované jednotky, bez ktorých sa útočiaca armáda nezaobíde (tanky, obrnené transportéry, lietadlá).
- Systém domobrany je možné (pre jeho správnu funkčnosť aj nevyhnutné) prepojiť s uplatňovaním prísnych morálnych zásad, čo by mohlo viesť k posilňovaniu morálky obyvateľstva s dopadmi na celú spoločnosť. Mladí domobranci tak môžu získať pocit zmysluplného trávenia voľného času.
- Domobrana je v prípade nečakaných udalostí rýchlo zorganizovaná aj bez toho, aby fungovali komunikačné technológie, keďže každý pozná svojho veliteľa, vie kde býva, vie kam má ísť. Je

tiež vysoko účinná a využiteľná na akúkoľvek hrozbu, nevynímajúc teroristické útoky či živelné katastrofy.

Zoznam zdrojov

- Ernst Bernhardt: „Mezi cizími národy“ (dielo z roku 1908)
- Ľudová múdrosť zachytená do rozprávok
- Miroslav Mašek: „Stalin kontra NATO“, In: Válka Revue, máj 2015
- Projekt neutrality, bezpečnosti a rozvoja Slovenska (www.neutralita.sk)
- Svetová banka (World Development Indicators 2015)
- The North Atlantic Treaty, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm)
- Uppsala Conflict Data Program